

ภาษาถิ่นกับศิลาจารึก*

ประเสริญ ฅ นคส

ราชบัณฑิต สำนักวรรณศาสตร์และการเมือง

ราชบัณฑิตยสถาน

ภาษาถิ่นช่วยให้อ่านศิลาจารึก และวรรณกรรมโบราณของไทย ได้เข้าใจดียิ่งขึ้นมาก และยังสามารถช่วยพิสูจน์ว่าถิ่นใดเดิมอยู่ที่ไหน ไทเผ่าใด แยกออกจากกลุ่มเดิมก่อนหลังกันอย่างไร. ผู้บรรยายจึงอยากกระตุ้นให้ทุกคนรักและสงวนภาษาถิ่นไว้.

คำบางคำในศิลาจารึกสุโขทัยไม่ทราบความหมายแล้ว แต่ยังคงกันอยู่ในท้องถิ่นและนอกประเทศ หากจะให้ทราบว่า คำในภาษาถิ่น คำใดตรงกับคำในภาษาไทยภาคกลาง เช่น โนนตรงกับตอน และ โต้งตรงกับทุ่ง จะต้องศึกษาการกลายเสียงของพยัญชนะ สระ และวรรณยุกต์.

การสร้างบัตรคำที่ยังไม่แน่ใจว่ามีความหมายอย่างไร โดยคัดคำเหล่านี้ลงในบัตร และคัดประโยคที่คำนั้นปรากฏอยู่ด้วย แล้วนำมาเรียงตามลำดับตัวอักษร แต่ละคำจะมีตัวอย่างต่างๆ ซึ่งจะช่วยให้ตีความได้ง่ายขึ้น.

บทความนี้ ยังกล่าวถึงการใช้พจนานุกรมภาษาถิ่นต่างๆ การเทียบพยัญชนะที่แทนที่กันได้ เช่น บ กับ ว ฟ กับ ล และตัวอย่างคำภาษาถิ่นในจารึกสุโขทัย คำจากไตรภูมิพระร่วง ไทขาว ไทยถิ่นใต้ ไทซิ่น และจ้วงใต้.

คำสำคัญ : ภาษาถิ่น

ชาวอีสานคิดว่าศิลาจารึกหลักที่ ๑ จารึกพ่อขุนรามคำแหงมหาราช เขียนด้วยภาษาถิ่นอีสาน, ชาวล้านนา เห็นว่าจารึกพ่อขุนรามคำแหงมหาราช เขียนด้วยภาษาถิ่นล้านนา และชาว

ปักชไตก็ว่า จารึกพ่อขุนรามคำแหงมหาราชใช้ภาษาถิ่นใต้, มีแต่คนภาคกลางบอกว่า อ่านจารึกพ่อขุนรามคำแหงมหาราชไม่ค่อยเข้าใจ.

ชาวอีสานและชาวล้านนาพูดกับ

ไทลื้อที่เชียงรุ่ง สิบสองปันนา ได้เข้าใจเกือบร้อยละ ๑๐๐ ไทมาวหรือไทเหนือที่มณฑลยูนนาน ประเทศจีน สื่อสารกับชาวอีสาน ชาวล้านนา และชาวใต้ได้สะดวก แต่พูดกับคนภาคกลางไม่ค่อยรู้เรื่อง. เพื่อนไทมาวของผู้เขียนบอกว่าอ่านจารึกพ่อขุนรามคำแหงมหาราชเข้าใจได้ดี แต่อ่านหนังสือพิมพ์เมืองไทยไม่ค่อยเข้าใจ ทั้งนี้เพราะภาษาภาคกลางมีคำยืมจากภาษาเขมรและบาลีสันสกฤตปนอยู่มาก.

คนไทยที่เกิดในภูมิภาคต่างๆ จึงควรภาคภูมิใจว่าสามารถพูดกับคนไทยนอกประเทศได้รู้เรื่อง อ่านวรรณกรรมโบราณของไทย และอ่านจารึกโบราณของไทยรู้เรื่องดีกว่าคนภาคกลาง.

ภาษาไทยโบราณบางคำในศิลาจารึกสุโขทัยยังใช้กันอยู่ในท้องถิ่นและนอกประเทศ เช่น กว่า จารึกใช้ว่า ล้มตายหายกว่า. ศาสตราจารย์ยอร์ช เซเดส์ อธิบายไว้ว่า ภาษาไทยโบราณในเมืองจีนแปลว่า เสีย เช่น ตายกว่าแล้ว. หลวงวิจิตรวาทการแปลว่า จาก เพราะสมัยนี้ใช้ว่า ล้มหายตายจาก.

* แสดงปาฐกถาเมื่อวันที่ ๑๓ กันยายน ๒๕๔๔ ณ โรงแรมรัตนโกสินทร์ กรุงเทพมหานคร

ผู้บรรยายเคยเรียนเสนอพระยา
อนุমানราชชนว่า น่าจะเปลอย่าง
ภาษาไทยใหญ่ว่า **ไป** ซึ่งท่านก็เห็นพ้อง
ด้วย. ต่อมาได้อ่านคำแปลที่อาจารย์
ใหญ่ภาษาไทยที่จุฬาลงกรณ์
มหาวิทยาลัยว่า **ไป** และมาจากคำ
เดียวกับ **คลา**. ผู้เขียนเห็นว่า **กว่า**
แปลว่า **ไป** แน่نون ดังปรากฏในโคลง
นิราศนรินทร์ว่า “จรรโลงโลกกว่า
กว้าง”.

จารึกพ่อขุนรามคำแหงมหาราช
ว่า “ด้วยรู้ด้วยหลัก”. คำ **หลัก** นี้
ออกเสียง **ห ล ว** ควบกัน ออกเสียง
ยาก ภาคกลางจึงตัดลงเหลือ **หลัก**
แปลว่า **หลักแหลม** แต่ภาษาถิ่นล้าน
นาใช้ **หลวก** แปลว่า **ฉลาด**.

โคลงนิราศหริภุญชัย ว่า “จาก
เจียนจ่อฟ้าโลก ลงดิน” อาจารย์ภาษา
ไทยมักจะอธิบายว่า **เจียน** มาจาก
เจียร แปลว่า **นาน**. ความจริง **เจียน**
น่าจะเป็นคำคู่กับ **จาก** (เหมือนอย่าง
ข้าศึก คู่กับ ข้าเสื่อ) เพราะทวาทศมาส
ใช้ว่า “วันเจียนสุดาภิณฑ์”.

ถ้าจะนำศัพท์แต่ละคำมาศึกษา
จะมีมากมายเกินไป จะขอกล่าวถึง
หลักใหญ่ของการกลายเสียงของ
พยัญชนะ สระ และวรรณยุกต์ ที่จะ
ช่วยตีความหมายของศัพท์ในศิลา
จารึกและวรรณกรรมโบราณของไทย
ได้อย่างมีหลักเกณฑ์และเหตุผล ดังนี้

๑. การกลายเสียงของพยัญชนะ

หลักที่ ๑	๒	๓	๔	๕
วรรค กะ	ก	ข	ค	ฅ
วรรค จะ	จ	ฉ	ช	ฌ
วรรค ตะ	ต	ถ	ท	ธ
วรรค ปะ	ป	ฝ	พ	ภ

กฎข้อที่ ๑ ภาษาถิ่นล้านนาออก
เสียงพยัญชนะหลักที่ ๓ (อักษรต่ำ)
ไม่ได้ ใช้เสียงพยัญชนะหลักที่ ๑
(อักษรกลาง) ในวรรคเดียวกันแทน
เช่น **เค้า** เป็น **เก้า** **ซ้าง** เป็น **จ้าง**
ทุ้ง เป็น **ตั้ง** **พ้อ** เป็น **ป้อ**

กฎข้อที่ ๒ ภาษาถิ่นล้านนาออก
เสียง **ร** เป็น **ฮ** เช่น **รัก** เป็น **ฮัก**

กฎข้อที่ ๓ ภาษาถิ่นล้านนาออก
เสียง **จ** เป็น **ส** เช่น **แม่ (น้ำ) จอด**
เป็น **แม่สอด**

กฎข้อที่ ๔ พยัญชนะหลักที่ ๑
ควบกับ **ร** กลายเป็นพยัญชนะหลักที่ ๒
ในวรรคเดียวกัน เช่น **กราบ ขาบ**
ตราบ เป็น **ถาบ** **ปราบ** เป็น **ผาบ**.
เราอาจอธิบายได้ดังต่อไปนี้ เวลาเขียน
อักษรโรมัน **ก - K** **ข - Kh** คือ **ก + ฮ**
นั่นเอง ฉะนั้น เมื่อล้านนาออกเสียง **ก**
+ ร เป็น **ก + ฮ** หรือ **Kh** จึงเป็น **ข**
ไปนั่นเอง

กฎข้อที่ ๕ ภาษาล้านนาไม่มี
เสียงอักษรควบกับ **ร** และ **ล** ถ้า
พยัญชนะต้นควบกับ **ล** ก็จะไม่ออก
เสียง **ล** เลย เช่น **ปลา** อ่านว่า **ป้า**

ถ้าเราทำปากเตรียมไว้ออกเสียง
บ แต่ทำเสียงขึ้นจมูกเสียงที่ออกมาจะ
เป็น **ม** ไปเช่นคำ **มะขาม** ถิ่นล้านนา
ออกเสียงเป็น **บะขาม**. ทำนองเดียวกัน
ถ้าเราทำปากเตรียมไว้ออกเสียง **ด**
แต่ทำเสียงขึ้นจมูก เสียงที่ออกมาจะ
กลายเป็น **น** ไป. ฉะนั้น คำว่า **ดอน**
กับ **โนน** ในภาษาถิ่นจึงเป็นคำเดียวกัน
และ **หนถึ** ในนิราศหริภุญชัย ก็ตรงกับ
ดนตรี นั่นเอง.

ในขณะเดียวกัน **ไทใหญ่**ออก
เสียง **ด** เป็น **ล** เช่นเมือง **ดอย** ออก

เสียงเป็นเมือง **หลอย**. ในจารึกหลัก
ที่ ๒ “จงเตรหา” **เตร** แปลว่า **เที่ยว**
เตร ตรงกับ **เล** ใน **กาเลหม่านไต** ซึ่ง
ดร.บรรจบ พันธุเมธา อธิบายว่า “ไป
เที่ยวบ้านไทย **กาเล หม่านไต**” เทียบ
ตัวต่อตัวจะเป็น **คลา เตร์** บ้าน **ไทย** **ค**
ออกเสียงเป็น **ก** **ด** ออกเสียงเป็น **ล**
บ ออกเสียงเป็น **ม** และ **ท** ออกเสียง
เป็น **ต**.

ลิลิตยวนพ่าย บทที่ ๘๙ “เพียง
บานทพาทิก ทรงเดช ที่คนเคารพใช้
ข้าวขयरร” ประหนึ่งกษัตริย์ปาดนทพ
ผู้ยิ่งใหญ่ที่คณะ **เการร** ได้ข่าวแล้ว
หวาดกลัว (ขยั้น) จนเป็นไข้ ท่านผู้-
แต่งเพลง **ก** เป็น **ค**.

๒. การกลายเสียงของสระ

สระเสียงเดียว ๙ ตัว อาจจัดแบ่ง
ได้ดังแผนต่อไปนี้

	หน้า	กลาง	หลัง
เปิดปาก	แคบ	อี่	อือ
			อู
	ปานกลาง	เอ	เออ
			โอ
	กว้าง	แอ	ออ
			อา

สระหน้าใช้ปลายลิ้นกระดกขึ้น
ช่วยในตอนเปล่งเสียง, สระกลางเรา
กระดกลิ้นตรงกลางขึ้น, สระหลังเรา
กระดกโคนลิ้นขึ้น. ถ้าเราทำเสียง **อี่**
ปากเปิดแคบ ถ้าเตรียมออกเสียง **อี่**
แต่เปิดปากปานกลางเสียงจะเปลี่ยน
เป็น **เอ** และถ้าเปิดปากกว้างเสียงจะ
เปลี่ยนเป็น **แอ**. สระหน้า **อี่** **เอ** **แอ**
มักจะแทนกันได้เช่น **อาเม** ในภาษาไทย
ใหญ่ อาจจะตรงกับ **อ้าแม่** ของเรา.
เพदान มาจากปาลีว่า **วิตาน** “ไก่อ
โตขึ้นซึ่งน้องวานเฉลย” ซึ่ง อาจจะแปล
ว่า **แข่ง** หรือจะแปลว่า **กริ่ง** คือยัง

สงสัย ก็ลองพิจารณาดูเอง.

สระกลาง อือ เออ อา มักจะใช้แทนกันได้ เช่น ถึง ถึง กิ่ง กิ่ง

สระหลัง อุ โอ ออ มักจะใช้แทนกันได้ เช่น มุง มุง สอง โสอง แม่น้ำของ โขง อาจารย์เคยสอนว่าเป็นเรื่องแผลงสระ แต่ที่จริงไทยเฝ้าต่างๆ ออกเสียงโดยเปิดปากไม่เท่ากัน เสียงสระจึงผิดกันไป เช่น **ทุ้ง โต้ง ตะวันออก ตะวันออก**.

สระ **เอีย** เป็นเสียงผสม อี + อา คือ เปิดปากแคบออกเสียง อี แล้วเปิดปากกว้างออกเสียง อา พวกไทใหญ่เปิดปากปานกลางออกเสียง เอ (โปรดดูแผนข้างบนประกอบเช่น **เมีย** เป็น **เม**).

สระ **เอือ** คือ อือ + อา ไทใหญ่เปิดปากปานกลางออกเสียง เออ เช่น **เมือง** เป็น **เมิง**.

สระ **อัว** คือ อุ + อา ไทใหญ่ออกเสียงเป็น โอ (โปรดดูแผนประกอบ) เช่น **ถั่ว** เป็น **โถ้ว** **พ้อขุน** **นำถุม** หรือ **นำถม** ในจารึกหลักที่ ๒ จึงตรงกับ **พ้อขุนน้ำถ้วม** (ถ่วม) **เพื่อน** ไทอาหมใช้ **ปิ่น** แปลว่า **มีเสน่ห์** **แพง** ไทอาหมใช้ **ปิง** แปลว่า **น่ารัก** **แพง** (ล้านนา) แปลว่า **รัก** เหมือนกัน **พระเพื่อนพระแพง** จึงแปลว่า พระผู้มีเสน่ห์และพระผู้น่ารัก. **นางริน** **นางโรย** ไทใหญ่ออกเสียง รวย เป็น โรย คำแปลนางริน นางโรยจึงตรงกันกับ **ระรินระรวย** นั่นเอง.

ในทางตรงกันข้าม ถ้าเปิดปากกว้างแล้วหุบปากให้แคบลง อา + อี เป็นสระไอ อา + อุ เป็นสระอาว ส่วน อา + อือ เป็นสระไอไม้มัน ซึ่งปัจจุบัน

เราออกเสียงเป็นแบบเดียวกับสระไอ ไม้มันหายไปเสียแล้ว แต่จะสังเกตได้ว่าไทยบางถิ่นออกเสียงสระไอ เป็นสระอือก็มี เช่น **ให้** เป็น **หือ** บางถิ่นออกเสียงเป็นสระเออ ลากเสียงยาว เช่น **ใจ** เป็น **แจ้อ** (ไทใหญ่) และในโคลงประกาศแข่งน้ำ **ผาเยอ** เท่ากับ **ผาใหญ่** ดังนี้ เป็นต้น.

๓. การกลายเสียงของวรรณยุกต์

คำที่มีพยัญชนะต้นเป็นอักษรต่ำ รูปวรรณยุกต์โท เช่น **ช้าง** จะออกเสียงเป็น **ช่าง** ในภาษาถิ่นอีสาน คำ **เชื่อ** ก็ย่อมออกเสียงเป็น **เชือ** ในภาษาถิ่นอีสานเช่นกัน.

การเทียบคำจากภาษาถิ่นต่างๆ มาเป็นคำไทยมาตรฐานจะต้องเทียบเสียงวรรณยุกต์ให้ถูกต้องตามกลุ่มอักษรสูง กลาง ต่ำ และตามรูปวรรณยุกต์ด้วย เช่น ภาษาถิ่นล้านนาจ อาจจะตรงกับ จ หรือ ช ในภาคกลางก็ได้ ฉะนั้นจึงต้องฟังเสียงวรรณยุกต์ประกอบด้วย **ใจ** (เสียงจัตวา) ตรงกับ **ใจ** ภาคกลาง แต่ **ใจ** (เสียงสามัญ) ตรงกับ **ชัย** ของภาคกลาง **สถานี** **เด่นชัย** เมืองแพร่ควรจะเป็น **เด่นใจ** เพราะชาวบ้านเรียกว่า **เด่นใจ** ส่วนเรื่องพระลอตามไก่อ่ “ขันชานเสียงเอาใจ” น่าจะเป็นไก่อ่ขันเอาชัยมากกว่า ยวนพ่ายบทที่ ๑๖๔ “หัวเมืองแซ่ห่มหัว แหนทวาร รอบแอ” **แซ่ห่ม** ตรงกับ **แซ่ห่ม** ออกเสียง **ช** เป็น **ช** แบบอีสานและตรงกับอำเภอบึง **แจ่ม** จังหวัดลำปาง ตามเสียงของล้านนา ยวนพ่ายใช้ **กรุงลาว** แทน **กษัตริย์ลาว** และ **หัวเมืองแซ่ห่ม** แทน **เจ้าเมืองแจ่ม**.

บัตรคำ

เมื่ออ่านวรรณคดีหรือศิลาจารึก ผู้เขียนจะขีดเส้นใต้คำศัพท์ที่แปลไม่ได้ หรือเป็นคำศัพท์ที่มีอยู่ในภาษาถิ่น เพื่อเตรียมไว้เป็นตัวอย่างอธิบายให้นักศึกษาฟัง ถ้ามีเวลา ควรจะถ่ายถอดคำศัพท์เหล่านั้นลงในบัตรขนาดเล็ก บัตรละคำ คัดประโยคที่พบลงไว้ในบัตรและบอกที่มาว่าได้จากเรื่องใด หน้าใด หรือเป็นโคลงบทที่เท่าใด แล้วนำบัตรคำเหล่านั้นมาเรียงตามลำดับอักษร คำศัพท์คำเดียวกันที่พบจากที่ต่างๆ ก็จะไปรวมอยู่กลุ่มเดียวกัน มีประโยคตัวอย่างหลายประโยค ทำให้มีทางแปลความหมายได้ถูกต้อง เช่น คำ **บัดแมง** พบในมหาชาติคำหลวง หน้า ๑๒๑ “ชก็เสด็จเอาอาสน์บัดแมงแห่งต้นไทร” และในศิลาจารึกหลักที่ ๒ ด้านที่ ๑ บรรทัดที่ ๗๗ “เมื่อรุ่งจึงเสด็จออกอยู่บัดแมงให้คนทั้งหลายเห็น” อีสานใช้ **บัดแมง** แปลว่า **ชั่วขณะหนึ่ง**.

การรวบรวมศัพท์โดยใช้บัตรคำนี้มีข้อควรระวังเกี่ยวกับความหมายที่เปลี่ยนแปลงไปตามยุคสมัย เช่น คำว่า **ชีสา** แปลว่า **แม้ว่า** ในยวนพ่ายบทที่ ๑๐๗ และบทที่ ๑๒๑ “ชีสาท่านโอนเอา ดีต่อ ก็ดี คิดใคร่ควักดีผู้ เฝ้าดี” แม้ว่าท่านทั้งหลายโอนอ่อนทำดีต่อ ก็โดยหวังที่จะควักความดีออกมาจากผู้มีตระกูลดีได้ และ “ชีสาท่านกุมเลี้ยว ลายชีพ ก็ดี” แม้ว่าท่านจะจับประหารชีวิตเสียก็ตาม แต่ในโคลงทวาทศมาส บทที่ ๘๘ และ ๘๙ **ชีสา** อาจแปลว่า **แม้ว่า** หรือจะแปลอย่าง

พจนานุกรมว่า คำเรียกผู้เป็นใหญ่ ก็ น่าจะพิจารณาดู.

“วายุโอบพระพรณเป็น เมฆกลุ่ม ซีสามุ่งใจโจม จรจ่อม เอนา ในเมฆ อันคลุ้มคลุ้ม โอบมา”.

“ครโลครล้งแล้ว กระทบ แม่ฮา จับบ่เริ่มนุชคลา ถ่านี่ ซีสายอยู่ในบึงวายุเมฆ โพนนา เจตกมลผึ่ รวบเอา”.

เราจะนำบัตรคำเหล่านี้มาเทียบกัน เมื่อเป็นคำในวรรณคดียุคเดียวกันหรือใกล้เคียงกันเทียบกับพจนานุกรมไทยทุกถิ่นรวมทั้งภาคกลาง และเทียบกับพจนานุกรมภาษาของชาติที่อยู่ใกล้เคียงกับไทย.

การใช้พจนานุกรมภาษาอื่น

เมื่อได้เทียบคำในพจนานุกรมภาษาถิ่นว่าตรงกับคำใดในภาคกลางโดยสังเกตพยัญชนะต้นว่าเป็นอักษรสูง กลาง หรือต่ำ และเสียงวรรณยุกต์ของภาษาถิ่น ทำให้กำหนดได้ว่าตรงกับรูปวรรณยุกต์ใดในภาษาภาคกลางแล้ว เราก็จะเริ่มดูคำแปลของศัพท์แต่ละคำ ถ้าหากความหมายตรงกับคำภาคกลาง หรือเป็นคำภาษาถิ่นที่เราทราบความหมายอยู่แล้ว เราก็จะอ่านผ่านไป ถ้าคำแปลใดผิดแปลกจากที่เคยทราบ เราจะขีดเส้นใต้ไว้ เช่น **คอง** (ไทขาว) เป็นคำกริยาแปลว่า **จับคอง** ซึ่งไม่ปรากฏในภาคกลาง หากเป็นคำที่น่าสนใจ เช่น **ก้องข้าว** แปลว่า **ตำข้าว** ถ้าเช่นนั้นคำ **ข้าวกล้อง** จะแปลว่า **ข้าวตำ** หรือไม่ เราก็อาจจะเติมดอกจันไว้ดอกหนึ่ง ถ้าหากเป็นคำที่เราเคยพบในวรรณคดีหรือจารึกที่ยังแปลไม่ออก หรือแปลออกแต่ยัง

หาหลักฐานไว้อ้างอิงยังไม่ได้ เราก็อาจเติมเครื่องหมายดอกจันไว้สองดอกเช่น **ก้าน** (ค่าน) แปลว่า **พังลง** โคลงนิราศหริภุญชัยบทที่ ๖๕ “สองตราบมคคาพัง ค่นค่าน” และมหาชาติคำหลวง หน้า ๓๓๘ “คือจะค่นค่าน ไพรสะเทือน” โคนค่านจึงแปลว่าพังทลาย **เฟือด** แปลว่า **กระจอก ลั่นออก** นิราศหริภุญชัย บทที่ ๒๔ “เหราเฟือดพัดพองคือค่าย งามเอย” คือ แปลว่า **คูเมือง** หนึ่งคำที่ออกเสียงเอื้อ ของไทโย่ ตรงกับเสียงอา ในไทยภาคกลาง และคำที่ออกเสียงอาของไทโย่ตรงกับเสียงเอื้อของภาคกลางหลายคำ **เฟือด** จึงตรงกับ **ฟาด** ผู้บรรยายพยายามหาคำภาคกลางที่ตรงกับ **เมื่อ** ในล้านนา ซึ่งแปลว่า **ไปมา** ไม่ได้ บัดนี้จึงทราบว่ **เมื่อ** คือ **มานั่นเอง** และ **เตื่อ** (เทื่อ) ของล้านนาแปลว่า **ครั้ง** ก็ตรงกับคำ **ท่า** ในกราบงามสามท่า คือ สามครั้ง นั่นเอง.

การเทียบพยัญชนะที่แทนที่กันได้

ในตอนต้นได้กล่าวมาแล้วว่า **ล ด** ใช้แทนกันได้ ยังมีพยัญชนะอื่นที่ใช้แทนกันได้ เช่น **บ** กับ **ว** บาก - หวาก บ่าย - อว่าย บ่า - หว่า บิน - วิน บุ่ม - หุ่ม เบื่อ - เวื่อ เบอะ - เหอะ เบะ - แหะ โป้ - โห้ว ฉะนั้นในนิราศหริภุญชัยบทที่ ๒๖ “อกบ่า บินแฮ” แปลว่า **อกหว่า** หรือ **ว้าแห้ว** แต่ไทขาวใช้ **เมืองบ่า** แปลว่า **เสียเมือง** อกบ่าจะเหมือนกับขวัญหายไปกระทบ **หมาว้อ** แปลว่า **หมาบ้า** คงจะตรงกับหมา **บอ** นั่นเอง.

ฟ กับ **ล** ในมังรายศาสตร์ กฎหมายของพระเจ้ามังราย (มังราย) มีคำ **ฟีก** แปลว่า **หลีก** ทำให้คิดได้ว่า **เฟอะ** **เลอะ** **เฟือน** **เลือน** **เฟะ** และ **ล** ใช้แทนกันได้ โคลงทวาทศมาสบทที่ ๖๓ “พระพรณรายเรื่อยฟ้า เฟ็ดโทยม” **เฟ็ดโทยม** แปลว่า **เล็ดจากฟ้า** ทำให้นึกถึงพระเจ้าฟ้ารั่ว วรณพายบบทที่ ๔๓ “ลวงแสงเฟดไฟ้อม เออชัย เชี่ยวแฮ” เริงตั้งใจเล็ดลอดออกไปแล้วไล่ล้อมข้าศึก **เฟดไฟ** เท่ากับ **เล็ดไล่** คำว่า **ลวง** หมายถึง **ทาง** (ล้านนา) หรือ **เชิง** บทที่ ๔๐ ใช้ **กล** บทที่ ๔๑ ใช้ **เชิง** บทที่ ๔๒-๔๔ ใช้ **ลวง** ในความหมายเดียวกันว่า **ในทาง** ในมหาชาติคำหลวงมี “เจ้าฟ้าฟอกไพชยนต์” เปรียบเทียบ พระพุทธเจ้าเหมือนพระอินทร์ **ฟอก** ตรงกับ **ลอก** ภาษาไทอาหมแปลว่า **เนรมิต** เจ้าฟ้าฟอกไพชยนต์คือ พระผู้เนรมิตไพชยนต์ขึ้นมา. สมัยโบราณมีอักษรควบกล้ำมากกว่าในปัจจุบันเช่น **ม** กับ **ล** จารึกหลักที่ ๒ ใช้ **ฟ้า** **แมลบ** ปัจจุบันภาคกลางใช้ **แลบ** ล้านนาใช้ **แมบ** ในทำนองเดียวกันนี้ มีคำ **มลิ้น** - ลิ้น - มีน **มล้าง** - ล้าง - ม้าง เราอาจจะแปล **ไม้มลาย** ไม่ออกแล้ว แต่ไทยล้านนาใช้ **มาย** แปลว่า **คลายออก** ฉะนั้น **ไม้** ม้วนเขียนปลายคลายออกไป คำว่า **มลาก** แปลว่า **ดี** เช่น **ยินมลาก** ฉะนั้นผู้ลากมากดี ก็แปลว่า **ผู้ดีดีดี** นั่นเอง.

ล กับ **ว** เช่นจารึกหลักที่ ๑ **หลวก** ปัจจุบันภาคกลางใช้ **หลัก** **แหลม**, อีสานและล้านนาใช้ **หลวก** แปลว่า **ฉลาด**, บัณฑิตไม่ใช้คำนี้ แต่

ไทยในกลันตันใช้ หลวก เหมือนกัน. ในกลันตันยังใช้คำ **ผ้าฝี่ง** แปลว่า ผ้า เช็ดหน้า ยืนยันคำในไตรภูมิพระร่วง หน้า ๑๒๔ “นางอสนธิมิตตา” ใต้ให้ ทานผ้าฝี่งแก่พระปัจเจกโพธิเจ้า ฉบบ แก่ไขใหม่ได้แก่ **ผ้าฝี่ง** เป็น **น้ำฝี่ง** ไป เสีย แต่ในหน้า ๑๐๑ ยังมีข้อความ ยืนยันว่า “ได้ถวายผ้าเช็ดหน้าผืน หนึ่ง” (ได้มาจากนายฉันทส ทองช่วย วิทยานิพนธ์เรื่อง “ภาษาไทยใน กลันตัน” จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย).

อักษรควบ ง กับ ว เช่น **งว้าย** (ล้านนา) แปลว่า วกกกลับ **งัว** และ **งัว** น่าจะมาจาก **งวัว** ทางล้านนาเรียก **แมงวัน** ว่า **แมงงูน** วันวานว่า **วัน- งวา** โคลงโบราณมีคำ **ไหงัว** และ **ไหงว** เช่น ยวนพ่าย บทที่ ๒๖๘ “หาญ เราต่อเตงงัวง ไหงวฤา” แปลว่า ทวย หาญของเราจะสู้กับช้างไหงวหรือ.

ตัวอย่างคำภาษาถิ่นในจารึก หลักที่ ๑ และ ๒

จารึกหลักที่ ๑

เดียมแต่ - ตั้งแต่

เกลื่อน - เคลื่อน (ดูยวนพ่ายบท ที่ ๘๑ “กัลวกลับเกลื่อนพลอยาย อัยงออก”)

แพ้ - ชนะ

เพื่อ - เพราะ โคลงประกาศ แข่งน้ำ “อย่ากินข้าวเพื่อไฟ จนตาย” คือกินข้าวแล้วกลายเป็นแกลบใหม่ ไฟแต่ปากลงไปจนถึงทวารหนัก

ส้ม - เบรี่ยว

เงือน - เงิน (ชวาน่าน)

ลูท่าง - ยุต้าง - อยู่ข้าง - เป็น การสะดวก

ไพร่ฟ้าหน้าใส - พลเมือง เช่น มหาชาติคำหลวงกัณฑ์มหาพล หน้า ๑๖๘ “ไพร่ฟ้าหน้าใส ชาวเซตุตร กำจัด ท้าวจร จากเมืองมานาน” ชาวเมือง โกรธพระเวสสันดร จึงมาขับไล่ คงไม่ มาด้วยหน้าตาแจ่มใสหรือหน้าใสเป็น แน่ พจนานุกรมไทยยวน - ไทย - อังกฤษ ของนายเมธ รัตนประสิทธิ์ แปลไพร่ฟ้าหน้าใส ว่า ไพร่ฟ้า แต่่น่า เสียหายที่ไม่อ้างที่มาหรือยกตัวอย่างไว้ ล้มตายหายกว่า กว่า - ไป (ไทใหญ่)

เสื่อ - เชื้อ (อีสาน) - เชื้อ พ่อ เชื้อเสื่อคำเป็นวลีคู่กัน หมายความว่า เท่ากับ พ่อเชื้อหรือพ่อนั่นเอง

เยีย - ยั่ง ฉาง

หัน - นั้น

เจ็บท้องข้องใจ - จะแปลว่าเดือด เนื้อร้อนใจ หรือจะแปลตามไทขาว ข้องใจ - ทะเลาะกัน

บไว้ - ไม่ยาก

แลปีแล - เยียปีเยีย - เยียปีเย - แต่ละปี

เยียมาบางฝั่ง - และมาบางฝั่ง เยียอาจแปลว่า ทำ และ แล้ว หรือจึง ก็ได้

เลือน - อ่านทำนองเสนาะ (ดร.บรรจบ ว่าเป็นภาษาถิ่นของไท ในพม่า) จ้วงโบราณ แปล เลือน ว่า ร้องเพลงโต้ตอบระหว่างชายกับหญิง

ราม - ปานกลาง จารึกวัดโสภกา ราม สุขุทัย แปลรามว่ามัชฌิม

ลูกมา - มาจาก

มน - กลม

เที่ยง - มั่นคง สงบสุข (ไทขาว)

อัน - นั้น เช่น ฝี่ในเขอัน

เดือนบ้าง - ข้างแรม (ชวาน่าน) สุตธรรม - สวดธรรม หาใครใจในใจ หา - ด้วยตนเอง (ไทขาว)

ใครใจในใจ - คิดในใจ (ไทอาหม)

รอด - ถึง ตลอด

จารึกหลักที่ ๒

รวม - รวม

ตบ - ตลบ ทบ

อินดู - นำสงสาร

หลวง - ใหญ่

ตาง - แทน

หนดิน - ทางพื้นดิน

ช้อย - ช่วย

บ่อยา - ไม่หยุด

บัตหัว บัดให้ - เดี่ยวหัวเรา เดี่ยวร้องให้

ล้อ - เกวียน

ถ่อง - แกว

มล้าง - ล้าง ัจด

โคลงประกาศแข่งน้ำมี “มาร เพียดให้ทศพล ช่วยดู” มหาชาติ คำหลวงกล่าวถึง พระพุทธเจ้าว่า มาร พยศน. ฉะนั้น มารเพียด จึงมาจาก มารพยศน แปลว่า ผู้ประหารมาร รวมทั้งทศพลก็หมายถึงพระพุทธเจ้า.

ไตรภูมิพระร่วง

เรียนแต่ไกลด้วย **สารพิสัย** มหาชาติคำหลวงแปลคำนี้จาก ทูต ในที่นี้หมายถึง **ผู้สื่อสาร**.

รำพึงน้อย รำพึง**ทราม** (ปาน กลาง) รำพึงหนักหนา

ตาอันแต่งดู จมูกอันแต่งดม

จารึกหลักที่ ๔๕ **แต่งตา** - ฝ้าดู ทำ หน้าที่ดู

เคียดพุน - โกรธเป็นพินเป็นไฟ

บมีย่าเลย - ไม่ต้องสงสัย
แน่นอน

ลำเชือกเขา - เครือหวาย -
เครือเขา - เกววัลย์

เทียบยอม - ย่อม โดยปรกติ
อยู่ได้แรงใจสะน้อย - อยู่พักผ่อน
สบายเล็กน้อย

เนื้ออันบ่แรงนั้นกลัวเขา - ไม่มี
แรง อ่อนแอ

เถิงที่น้ำลึกแลน้อย - ไปถึงน้ำ
ลึกลงทีละน้อยๆ

ผ้าร้าย - ผ้าขี้ริ้ว

ข้าวเพรา - ข้าวเย็น คำเข้าเพรา
งาย - คำข้าวเพรา เข้าข้าวงาย

ที่เถ้า ที่ตาย ที่เร็วคนกันอยู่ เร่ว
- ศพคนที่ตายนานแล้ว ในตำนาน
เขียงแสนเผ่าศพทั้งสอง ใช้ว่าเผ่า
เรียวทั้งสอง (ป่าช้า ลานนาออกเสียง
ป่าเรียว เป็นป่าเหี่ยวบ้าง ป่าเหี่ยวบ้าง
บักขี้ได้ เรียกว่า เปรว) **คน** - ปนกัน
ระคน.

นั่งกำมือ เขาเจ้าอยู่ - พักจับเจ้า
บรรพตหีบและ هنگ - หีบและ
ทับ

บ่เริ่มตั้งพระปัจเจกโพธิเจ้ากิติ -
แม้ว่า **บ่เริ่ม** ในเตภูมิกถาฉบับอยุธยา
เปลี่ยนเป็น **แม้ว่า** ในฉบับใหม่

กาकिनบมิพัก กัม - ไม่เสียเวลา

เท่าว่า - แต่เท่า

ยินหลาก - ยินดี

เข้าลวงอากาศ ลวง - ทาง

เขี้ยวว่า เราใส่ได้กระทำบุญ -
ชะรอยว่า

คนหากเปรี้ยวไปโดย - ปลิว

ที่ทำเนแห่งหนึ่ง - ทำเล

บมิได้ ป่วยการเลย - เสียงาน

บมิได้ดิงได้ไหวแลมิได้ผัด -
หมุน

หาคำบได้แลกล่าวนั้น - ความ
ไพเราะไพอันอยู่ดินแดนเมืองเรา...
เราผู้เป็นไท บมิดควเอาดอก(เบ็ย) -
นาย

ผงจะติดแปดกาย - เปื้อน

ลูกชายผู้เป็นพี่เอ้ย - พี่อ้าย
ลูกชายคนโต เอ้ย - เอ้อย พี่สาวคน
โต ต่อมาใช้ปนกันระหว่างหญิงกับชาย
ทั้งผอกทั้งแลง **ข้าวผอก** (ลาว
และอีสาน) - ข้าวเลี้ยงผี

บมิเอื้อนบมิวาย - หยุด เช่นฝน
เอื้อนฝนมิได้ตักสักเม็ด - เม็ด

ปลาผา - ตะพาน้ำ

ปลา ๗ ตัว เชื่อม แลไหลเป็น
น้ำมัน เชื่อม (ลาว) ลักษณะเป็นก้อน
เปื่อยออกเพราะถูกความร้อน เชื่อม
(อีสาน) เช่น น้ำตาลก้อนตากน้ำค้าง
ละลาย

กินอาหารแวนมาก - มาก

สะเล็กสะน้อย - เล็กๆ น้อยๆ

ผู้บรรยายฟังคิดออกว่า ม่วนชื่น
ของประเทศลาว ตรงกับ **ชื่นมื่น** ในร้อย
ยาวพระเวสสันดรของเรานั้นเอง.

ตัวอย่างคำศัพท์จากไทขาว

อ่าว - คิด หรือวาดภาพในใจ เผา
(อีจู้) หรือภูษชัย - ออก่าวอาตุรดา
มอดม้วย

เบ้ (ผา) - เป้า (ยิง) ยวนพ่าย -
สารพาผาเลื่อนแม่ บापก

เบ้ (เบี้ยว) - ไบเมล็ด (พนมหมาก
พนมเบี้ยว)

ไบ้น (เบียนบ่อน) หนอนไบ้น -
หนอนยุบยับ กากี - กิมชาติเบียนบ่อน

เป็นมุน - จันทรเพ็ญ
แปกเก่า (แปลกเก่า) - เหมือน
เดิม

ก้อม (ค้อม) - โค้ง กลมๆ

โก้ง (กลวง) - ข้างใน จารึก
หลักที่ ๑ - ในกลวงป่าตาลนี้

กู่ - เก็บผ้า มังรายศาสตร์ - กู่
ผ้า

กิบ (กลีบ) - ชั้นหนึ่ง

หมากกลาง - หมาก จารึกหลักที่
๑ - ป่าลางก็หลาย

จ่าว - ดอกเป็นพวง เช่นหญ้า
นิราศนรินทร์ - พวงจาวเจ็ดแจ่มแก้ว
จั้ง - ป้องกัน ยวนพ่าย - คือ
คชกลอกกลับจั้ง จงูสีห

ลักซัง - เกลียด

โจ้แขก (ชั่วแขก) - ภายใต้อะยะ
ที่ตะโกนถึง

จู้ย (จุย) - เร่งเร้าดังในเพลงขอ
“จุยหมายุ่ยเข้าเหล่า” ไล้หมาขนปุย
เข้าทุ่งหญ้าที่ไร้ดินไม้

ยอง - ฝ่าย (ยองโย - จะเป็น
โยฝ่ายกระมัง)

ดาก (ดิน) - เลว

ผีดำ - ผีบรรพบุรุษ เช่น ผีซ้ำ
ดำพลอย จารึกหลักที่ ๔๕ ดำพงศ์กว

แตก - ต่ำ (ปลาแตก - ปลาร้า)

หน้าแด่น - หน้าผาก

ดอก - พุดหยอกล้อ มหาชาติ
คำหลวง - บ้างดอกล้อ

ฟ้าแดด - พระอาทิตย์กำลังส่อง
แสง เช่น ฟ้าแดดสงยาง

บ้านผาย - ทำทำนบ

ฟาน (เจ้า) - ทวยศ (พื้นเจ้า)

เผ่า (เผ่า) - ชี้อ่า (เผ่าธูลี) หรือ
ภูษชัย - พระพริบเสียงฟองไฟ เผ่าฟุง

ไผ่ - สร้างวิมานบนอากาศ
 ฝี่ - หนึ่งในสองข้าง เช่น ฝี่มือ
 ฝี่ปาก
 ฟอง - ลูกคลื่น หริภุญชัย - เหว
 เฟือดฟัดฟอง
 อื่น - ขึ้น
 ไปแขกหา - ไปเยี่ยม เช่น พระ
 เรียมมาแขกน้อง ถึงกง
 หาก - ต่างไปจาก ด้วยตนเอง
 กล่อนเป็น หา จารึกหลักที่ ๑ - (พ่อขุน)
 หาเป็นครู
 ฮ้าน (ร้าน) - หลายชั้น
 หางฮี - หางยาว (ยันฮี - ยาน
 ยาว)
 ห้อม - ต้นคราม (เสื้อหม้อห้อม)
 ห้อมหา - ต้องการให้อามาจนได้
 หอด - ปราศจากข้าวและน้ำ
 หายใจไม่ออก หริภุญชัย - ดวงแด
 หอดหนิว หาคัน รักเอย
 โห่ง (ร่วง) - รวบทิ้งลงมา
 มหาชาติคำหลวง - จะตัดหัวมิ่งโห่ง
 ลงจากคำไม้
 เอ้อ (เรือ) - ละทิ้งแล้ว เช่น นา
 เรือ มังรายศาสตร์ - ข้าวเรือเกิดขึ้น
 ในนา
 หุ่น - ภาพ รูปภาพ
 ข่าง - วิตน้ำออก
 คำว - ความคิด ความปรารถนา
 ความรู้สึก น่าจะตรงกับคำว่า คำวขอ
 เคิง - วิตก กังวล (เคือง) หริ
 ภุญชัย - เรียมเคิง เคว่าถ้ำ
 ซีม - ยึดไม่ให้เคลื่อนที่ หริภุญชัย
 - ทวารทองซิมเขื่อนขัง คีตแสดง
 ซีม - ช่ม ผลัก บังคับ
 ขอก - ข้างนอก
 ขอนผี - โลงที่มีศพ ดู มังราย

ศาสตร์
 คอบ - ตอบ
 คุณ - คน ด้วยกัน (โจทก์ระคน)
 ลักอาย - ซื่อาย
 ขวันดั่ง - ตกใจเกือบตาย กลัว
 มาก หริภุญชัย - เตือดดั่งอกเรียม
 เย็ดเล่า - ทำซ้ำแล้วซ้ำเล่า
 ไหล - พุด (ในขณะหลับ) ละเมอ
 ไล่ (ไม้) - ไม้ไผ่ขนาดเล็กประ-
 มาณหนึ่งนิ้ว
 หลั่นลูง - ถล่มลง
 แล่ง - แบ่ง
 แลบ - ละเอียด
 ลี - ทำนบไม้ไผ่ดักปลา
 ล้อ (ฝ้าย) - ม้วน
 หลอน - อย่างไม่คาดหวัง สันเกิน
 ไป หริภุญชัย - บ่ลู่หลอนเอา องค์
 อื่น เทียมเอย
 โลด - ทันทึ
 หมิต - นิดเดียว นิราศหริภุญชัย
 “บ่ห่างสักหมิตแมน เมื่อใกล้วิภาดา”
 คนไม่ขาดสักนิดเดียวแม้จะใกล้รุ่งแล้ว
 เมื่อ (เมื่อ) - ช่วงเวลาในอดีต
 “เมื่อชั่วพ่อขุนรามคำแหง” แสดงว่า
 สิ้นรัชกาลพ่อขุนรามคำแหงแล้ว
 มุน (บน) - จตุรัส เต็มดวง
 นาง - นางสาว ลูกสาว ผู้ดี จารึก
 หลักที่ ๑ (มัน) บ่มีบ่มีนาง
 เหน้า - คู่รัก
 น้ำหมา - น้ำขึ้น
 เนิง (เนือง) - นันเนือง อิงมี
 บ่อนม (พอนม) - พ่อแท้ ๆ ไม่ใช่
 พ่อเลี้ยง จารึกหลักที่ ๑๐๖ - พอนม
 เห็นใจขึ้น
 งาว - บิด งอ
 เงาะ - งอก นิราศหริภุญชัย

“พฤษภาสงต้นงอก เงยเงาะ”
 ญา่ย - แดกเป็นขึ้น หนีไป จารึก
 หลักที่ ๑ - หนีญา่ย
 พาย (ผีพราย) - ผีแม่ออกลูกตาย
 หรือตายก่อนลูกครบเดือนหนึ่ง
 เป้าปู่ - บรรพบุรุษ มหาชาติ
 คำหลวง - เยียวปู่เป้ามิ่งทำ
 เป้ง (แปลง) - ซ่อม
 ปาม - ที่ปักหลบแดดฝนชั่วคราว
 (ผาม - ปรำ)
 ผ่าว (เผ่า) - ประทัด
 กวาน - เจ้าหน้าที่
 กวาน - ปกครอง
 ชัก - สำลัก
 เส - เสีย กว่า
 ซ้อน - มะลิ จารึกหลักที่ ๒ ดอก
 ซ้อน ดอกพุด
 ซุง - ไม่เคลื่อนไหว
 ยืนซุงอยู่ - ดันยั้งตั้งอยู่
 ต่อ - การเล่นเกม (พนันขันต่อ)
 ต่อ - ขวิด
 ด้อย - ตาม
 ต้องใส่ - เกะสลัก
 โตน - ผู้นำ
 ลือ - ตัวเมียสาว มังรายศาสตร์
 - วัตัวลือ
 แต่งดู - คอยเฝ้า (แต่งตา) จารึก
 หลักที่ ๔๕ - อารักษ์ทุกแห่งแต่งตา
 ถ่าว - ตัวผู้หนุ่ม
 ถ้วน้า - ทางน้ำลำธาร แม่น้ำ
 จารึกหลักที่ ๒ ดั่งสายฟ้าแลบ ดั่ง
 ถ้วน้าแล่นในกลางหาว
 ถิว - ผิว (ปาก)
 ถ่อม - ฝ้า คอยหา หริภุญชัย -
 ถ่อมถ้ำถนอมมวล
 แจ่น - ตัดด้วยตะไกรเป็นชิ้น ๆ

แฉ่ง - ฉาบ ไตรภูมิพระร่วง - แลฉิ่งแฉ่ง

ฉือโต - อย่างไร เช่นใด

แวน - ดีขึ้น ดีกว่า (ล้านนาใช้ แควน)

การใช้พจนานุกรมภาษาถิ่นอาจไม่ได้ผลอย่างที่คิดก็ได้ เช่น หมากกลาง ไทใหญ่ว่า **ขหนู**, ไทขาวว่า **หมาก** (พลู), บางถิ่นว่า **มะพร้าว**, บางถิ่นเรียก มะพร้าวเปลือกหนาผลในเล็ก เปลือกใช้แกงส้มได้ว่า หมากกลาง, บางถิ่นเรียก **มะพร้าวขนาดเล็กเท่ากำมือ** ว่า หมากกลาง. ผู้เขียนขอแปลว่า **ขหนู** ไปพลางก่อน เพราะเป็นพืชเศรษฐกิจที่มีอยู่ทั่วไปแถวสุโขทัย.

คำศัพท์ในจารึกสุโขทัย โดย ศาสตราจารย์อชิอิ โยเนโอะ และคณะ

กราย - ผ่านไปไกลๆ

กลวง - ควง (ไม้ศรัมหาโพธิ์)

คลวง ขวง (บริเวณ)

ขาน - ตอบ

ข้า - ข่มขี้

ขึ้นใหญ่ - อายุ

คม้อ - มักว่า

ค้อน - ไม้ตี เอาไม้ค้อนไปยอน

หุหมา

คลาลันปันเพื่อน - ไหว

วง - ข้าง

เจือน - เงิน แต่ไม่ใช่ เจือนขาม ป้อมตั้งกิ่ง กลางกร ไล่แฮ ซึ่งแปลว่า ประหนึ่ง (เจือน) วางมะขามป้อมไว้ในมือ

จ้อง - ร่ม

จารีตร - จารึก ต้องจารีตร -

สลักจารึก

ซู้ - ทุก

ญญา่ย - ไยๆ ไปอย่างรวดเร็ว

ดวง - ลักษณะนามของของที่กลม

ดอกซ้อน - ดอกมะลิ

ตั้งริแล - ตั้งรือแล เหตุใดแล

เดือนบ่าง - เดือนแห่วง ข้างแรม

ตกท่ง - (ศึก) มาประชิดเมือง

ตวง - จนกระทั่ง

ตู - เราทั้งหลายไม่รวมผู้ฟัง

เผือ - เราทั้งสองไม่รวมผู้ฟัง

รา - เราทั้งสองรวมผู้ฟังด้วย

เขือ - ท่านทั้งสอง

ขา - เขาทั้งสอง

เดียมแต่ - ตั้งแต่ (ล้านนา ปักษ์

ใต้)

ถ้า ท่า - ครั้ง

เถิง - ถึง

ท้อ - ดี กวาดต้อน

ท้อ - คู

ทอง - ทองเหลือง ทองแดง

เหมืองฝาย - ทำนบชลประทาน

พระธาตุ - เจดีย์

บน - สวรรค์

บเหิง - ไม่นาน

บัวรณ์มี - บุรณ์มี วันเพ็ญ

บัตแมง - ชั่วครู่

บั้น - ส่วน ฝ่าย

บั้ง - (นา) แปลง

บริบวร - บริบูรณ์

ประหญา - ผะหยา ปัญญา

ไป - ยังไม่

แผ้ว - ถาง (เผี้ยว - ล้านนา)

พยาธิ - (เป็น) โรค

พระขพุง - เขาสูง มีพระขพุง ผี

เทพยดาในเขอันนั้น ไม่ใช่พระขพุงผี

เป็นเพราะแบ่งวรรคผิด

พ้อออก - พ้อแท้ๆ พ้อของสามมี

พ้อท่าน - พระสงฆ์ผู้มีอายุ (ปักษ์ ใต้)

พี - เพ็ นี้

พุงข้าง - รบข้าง, ชนข้าง

ฟูก - เสื่อ

เพื่อน - เพื่อนบ้าน มีเสน่ห์ (ไท

อาหม) สรรพนามบุรุษที่ ๓

แพ้ - ชนะ

เพื่อน - ไหว

มน - กลม

มล ควบ เช่น มลาก ดี ผู้ลากมาก

ดี มล้าง มลาย

มัก - ชอบ

มี - นัน ดัง

เมื่อ - ไป มา

ยั้ง - หยุด

ยา - รักษา

เยี้ย - ยั้ง ทำ และ (แล)

ลวง - ทาง

ล้ามหมื่น - เจ้าหน้าที่ติดต่อ

ระหว่างเจ้าหมื่นกับเจ้าพัน

ลายสือไทย - ตัวอักษรไทย

ลูท่าง - อยู่ข้าง เป็นการสะดวง

ลุน - หลั่ง

เลื้อน - อ่านทำนองเสนาะ การ

ร้องเพลงโต้ระหว่างชายกับหญิง

แลปีแล - ปีละ

(เมื่อ) แล้ง - (ฤดู) ร้อน

ลุกแต่ - มาจาก

แล่น - วิ่ง (ล้านนา ปักษ์ใต้)

เป็นที่แล้ว - เป็นแดน เป็นที่สิ้น

สุด

ววมอ - ไทยบางเผ่าเรียกวัวว่า

มอ

แวน - กระจก
สหาย - โบก (ปูน) ผสม (ปูน)
ส้ม - เปรี๊ยว หมากส้ม - ผลไม้
รสเปรี๊ยว

สเล็กสน้อย - เล็ก ๆ น้อย ๆ
สาด - เสื่อ
สูง - เต่าไฟ
สู - (มา) อยู่ด้วย
สู - ยินยอม
หนี - หลีก
लग - ขนุน มะพร้าว หมาก
หลวก - ฉลาด หลักแหลม
หลวง - ใหญ่
หัวนอน - ทิศใต้ (อีสานและปักข์
ใต้)

หัวปาก - ผู้ดูแลไพร่ร้อยคน
หา - หาก ด้วยตนเอง
เหิง - นาน
เหียก - ดิบก
อด - อดทน
ดวง - จนกระทั่ง
อเนจอนาถ (อนิตยอนาถ) - อนิจ
จิง อนัตตา

อโยธยา - ชื่ออาณาจักรก่อนกรุง
แตกครั้งที่ ๑ กรุงแตกแล้วจึงเปลี่ยน
เป็นอยุธยา

อรว้อย - ดี
ขอม - มาจาก กรอม โกรม คน
ต่างชาติที่อยู่ทางใต้

ภาษาถิ่นใต้ โดยศาสตราจารย์ วิจิตร ภาณุพงศ์

ตร กับ กร - แทนกันได้
ได้แรง - สบาย (อีสาน) ไตรภูมิ
พระร่วง - อยู่ได้แรงใจสะหนอย
โตก - โต๊ะ

อีกเล่า - เล่าเท่ากับอีก
แกล้ง - ตั้งใจ จารึกหลัก ๑ - ดู
งามดั่งแกล้งแต่ง
เคว่า - คอย กินข้าวหนึ่งเคว่าอยู่
คอยท่า

แ่ง - นั่ง
เมล้อย - เมื่อย
ยัง - มี เช่น คนยังเบียดเท่ากับคน
มีเงิน จารึกหลักที่ ๑ - จารึกก็ยังไม่
วี - พัด (ล้านนา อีสาน) ไตรภูมิ
พระร่วง - ถือวิชณีวีพัดท่าน
กินกาง - กินสินบน กินสะกาง
สู - สรรพนามบุรุษที่ ๒ ไตรภูมิ
พระร่วง - สูเร่ขึ้นไปหาชู
หับ - ปิด (ล้านนา อีสาน) ไตรภูมิ
พระร่วง - เมื่อหับเผยประตู
หัน - นั้น จารึกหลักที่ ๑ - กระดิ่ง
อันหนึ่งแขวนไว้หัน
เขียก - เขือก

ตายน - ตาค้าง ตาตอกขอก
ตายน ตาตอก - ตาเดียว
อุก - ปล้น
ยะ - ห่าง (แยกแยะ)
หัวรอ - ที่ริมทะเลหรือริมคลอง
ที่มีเขื่อนกัน

นิทานศีลห้า ของ ดร.อนาโตล ร. เบ็ลติเยร์

ฟ้อออก - โยมผู้ชาย จารึกหลัก
ที่ ๙๓ - แต่สมเด็จพระญาฟ้อออก
ข้าม - ยอมรับ
คิดข่ง - คำนี้ หรือฤกษ์ชัย - ฤกษ์
มาพร้อมฆ่า ข่งข่มผลกา
คอง - รอ คอย หรือฤกษ์ชัย - คอง
คู่สายเสนาหา แห่งหัน
ชะคล้าย - เจย ดูตาย (จรกคล้าย

อุเบกขา วางเจย) ยวนพ่าย -
เออาศนไอสุรยเสย จรกคล้าย
หื้อรู้ค่าว - ให้รู้เรื่อง (อธิบายค่าว
ขอ)

พันตั้ง - ส่วน
แลว - ดาบ
เจ - มุม
ยินวอย - ห่างไกล
ที่ซ้อง - ห้องนอน
สังว่า - หากว่า (อาหม สังป) หรือ
ฤกษ์ชัย - สังมิมาน้องแก้ว พี่ชื้อชวนดู
ฝ้ง - กำล้ง (อีสาน) หรือฤกษ์ชัย -
พร่องฝ้งบดยา
เผื่อ - ไขไม้
เป่าอย่า - บ่อยๆ แน่นนอน ไตรภูมิ
พระร่วง - บ่อยๆเลย
สัพหลี่ - เจ้าเล่ห์
ยัง - พัก หรือฤกษ์ชัย - ม่อนยัง
ยังหันร่ม

ผ่านแผ้ว - วิเศษ
นอนพอย - คนเดียว หรือฤกษ์ชัย
- สูงใหญ่หย่องเองพอย เพื่อนหน้า
ซิ่ง - วอน เวลา
สอนแทน - สอนให้
คลา - จาก เช่น พลัดที่นา คลา
ที่อยู่

สันแทน - เหมือนดังอธิบาย
กว่าแก้ง - ไปอีก
กาย - ผ่าน กราย แต่ต้อง
ค้าย - ย้าย
ค่าว - เรื่องราว นิทาน
คิ่น - กรรมสิทธิ์ แท้
เขยุดิน - ยกดิน
แขง - ระมัดระวัง สำรวม หรือ
ฤกษ์ชัย - แขงเพื่อศีลสวด ไสสว่าง
งามเอย

ถี่ - ชัดแจ้ง จารึกหลักที่ ๒ -
 สน้อยเลยบมิกกล่าวถี่เลย
 เถียง - ห้างนา กระต๊อบ หรือ
 ฎัญชัย - ลูเถียงเถียงเส้าสร้อย ศรีเสถียร
 ปอง - คิด พยายาม ทำ
 ปาง - ที่พัก ระหว่างทาง
 ผุง - ผุง ปะ
 ผืด - เก็บ รักษา จัดเข้าที่
 ไร่ - ฝ้า รอ
 พ้อย - ทำไม ผันแปร
 เมียนชาติ - ตาย
 ส้าย - ชดใช้ ทดแทน หรือฎัญชัย
 - เส็กส่วนยังได้ส้าย (ใช้)
 หาด - ขนาดกลาง
 เหง้อ - โง่ เวลา
 อ้วนม้อย - อ่อนเพลีย
 ออน - ก่อน นำหน้า ยวนพ่าย -
 มาอยู่ในเมืองอร อวจากล้า
 แหน - ชี้ บอก แสดง
 อ้วน - อ่อน

**จ้วงใต้ โดย รองศาสตราจารย์
 ปราณิ กุลละวณิชย์**

อาบทำ (ท่า) - ว่ายในแม่น้ำ
 เทียบกับคำ หาน้ำหาท่า
 ไหน (นาย) - เข้า
 เป็นทรูน - ออกเรือน จินตามณี
 - สองเป็นเรือนใครเห็น เมื่อสร้าง
 ป่าว - โฆษณา
 ป่าน - เร่ว่อน (ฟาน?)
 ปอก - คั่ว (ล้านนา ป็อก กลับ)
 ปอบ - สุก ดูด (เทียบ ผีปอบ)
 ปั้น (ปิ่น) - ลูกธนู
 ปล่ายตาด - ริมหน้าผา
 ไปล (ไหล) - ละเมอ
 ปล่ายผ้า - ขอบฟ้า

ท่าว - กลับ
 ไม - สรรพนามบุรุษที่ ๒
 ตอก - เตะ เขก
 ต้องถิ่น - สลักหิน
 ตู - ตัว (ตัวเนื้อตัวปลา)
 ตั่ง - ถัง (ล้านนา น้ำทุ่ง)
 ดินจิ่ง - เข็งกำแพง (ดินเชียง)
 ฟ้าแดด - ฟ้าแจ่ม เช่น ฟ้าแดด
 สงยาง
 ไฟฟ้า - ไฟที่เกิดจากฟ้าผ่า
 เฟม - คั่ว (ฟ้า)
 ฝัก - ฝ่าย (สองฝักสองฝ่าย)
 พัน - หมิ่น (พัน?)
 ฟูก - เสื่อ จารึกหลักที่ ๕ -
 หมอนนอนสีร้อย ฟูก...
 กัง - พุด คุย (คลังไหล)
 ก่าว - ฟ้องร้อง (จารึกหลักที่ ๑
 - จักกล่าวถึงขุนปไว้)
 แก้ - อธิบาย บรรยาย จารึกหลัก
 ที่ ๓ - คนถาม...ให้แก้ว
 แกว - เวียดนาม
 กือกขรอม - กกหู
 ก้อนแซก - อาคันตุกะ (คนแซก)
 เกวก - เขก
 กาว - เคล้า
 แก้ว - เกี้ยว
 กวัง - ล้มกลิ้ง
 กือ - มะเขือ
 กลับอว - คราบงู
 เกล้า - กวน คน (กวนเกล้า ล้าน
 นา)
 ขาง - เหล็กหลอม
 ขอน - ก้อน (ลักษณะนาม)
 ขวิด - ชูด
 ขรา - หา
 เขวัง - (น้ำ) ชัง

เคล้า - เขย่า
 ลูกเป้า - ลูกสะเป้
 หมักหลัง - หมาก (กลาง)
 หมอ - วัว (มอ) จารึกหลักที่ ๓๘
 วัวมอ
 ฎู - หัว
 มั้ง - ตาข่าย
 น่มเมก - น้ำหมึก
 น่มหนาย - น้ำลาย
 เหนง - ผิวหนัง
 ใต้ - ไน
 ดิบ - ไม่แห้ง เช่น ผืน (พิน) ดิบ
 ดือ - เดียว
 นนม - ติดตาม (ดู สอดนม)
 ง=ย - เช่น แงบ - เย็บ จิต -
 ยึด
 นอนกรน - นอนกรน
 ผ้า - เมฆ ผ่น (ผ้า ล้านนา)
 ผลักกาดจ้า - ผักกาดป่า (ซ้ำ =
 ป่า?)
 พลุ่ง - เผา ไหม้ ประกาศแข่งน้ำ
 - กล่าวถึงตะวันเจ็ด อันพลุ่ง
 รัน - เรือน ห้อง (ร้าน)
 ไร่ - ผืน แปลง (ไร่)
 สายตึง - สายสะตือ (ท้อง)
 สั้น - นับ
 สั้นปิ่น - กระจัดกระจาย (ดู แบ่ง
 สั้นปิ่นส่วน)
 สาง - ทำผาปนกิจ
 ไล่ - ใช้ เรียกใช้
 แซย - ไซ้
 สิง - เมือง กำแพง (เชียง)
 แส่ว - ปัก หนังสือ หรือฎัญชัย -
 เรือนระวังแวดล้อม แส่วเส้นสาณี่
 แส่วลาย - ตัวเขียน (ลายสี)
 แส่วลิก - ปฏิทิน

ทาดอก - ตาเตียว (ตาดอก)

ถ้อ - กระต่าย (เถาะ)

จ้าย - เอียง เณ (ตะวัน) ชาย

จิว - กี่

อุม - รักษา (ออม?)

ผู้บรรยายได้ต่อสู้เพื่อให้เห็นว่าภาษาถิ่นสำคัญ ท่ามกลางบรรยากาศที่ว่าประเทศจะมั่นคงเพราะถือศาสนาเดียว ภาษาเดียว ผู้บรรยายได้ชี้แจงว่าคนเราต้องรักตัวเองก่อน แล้วรักครอบครัว รักหมู่บ้าน อำเภอ ขยายไปถึงรักประเทศชาติ ถ้าตัดความรักถิ่นเสีย เขาก็จะไม่รักชาติอย่างแน่นอน บัดนี้ กระทรวงศึกษาธิการได้เห็นความสำคัญของภาษาถิ่นและกำลังกระตุ้นให้สนใจและสงวนภาษาถิ่นไว้ เวลาข้างหน้าจะหายไปแล้ว เพราะคนท้องถิ่นเริ่มเลิกใช้ภาษาถิ่น นำคำภาคกลางไปออกสำเนียงเป็นสำเนียงท้องถิ่น เลิกใช้ศัพท์ภาษาถิ่นเดิมไปเสียมากแล้ว ผู้บรรยายอยากจะกระตุ้นให้ทุกคนรักและสงวนภาษา

ถิ่นไว้ อย่างน้อยเพื่อไว้ใช้อ่านวรรณกรรมโบราณของภาคกลาง ศิลจารึกและวรรณกรรมท้องถิ่นของตนเองและยังอาจใช้ช่วยพิสูจน์ว่าถิ่นไทยเดิมอยู่ที่ไหนใครแยกออกจากกลุ่มเดิมมาก่อน และต่อมาแยกจากกันต่อไปอีก ขอให้ภาคภูมิใจในภาษาถิ่นของแต่ละถิ่นไว้ แล้วจะเกิดประโยชน์อย่างมากมายกับวงวิชาการภาษาไทย.

บรรณานุกรม

๑. กรมศิลปากร. "ลิลิตโองการแช่งน้ำ (ประกาศแช่งน้ำ โคลงห้า)" ใน: วรรณกรรมสมัยอยุธยา เล่ม ๑. กรุงเทพฯ; ๒๕๒๕.
๒. จารึกสมัยสุโขทัย. กรมศิลปากร; ๒๕๒๖.
๓. ฉันทส ทงช่วย. "ภาษาไทยในกลิ่นดิน" วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบัณฑิต วิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

๔. ไตรภูมิภคาหรือไตรภูมิพระร่วง. กรมศิลปากร; ๒๕๒๖.
๕. ประเสริฐ ณ นคร. โคลงนิราศหริภุญชัย. สอภกับต้นฉบับเชียงใหม่ โรงพิมพ์พระจันทร์; ๒๕๑๖.
๖. ประเสริฐ ณ นคร. เรียบเรียง มังรายศาสตร์. พระนคร; ๒๕๑๔.
๗. ปราณี กุลละวณิช. พจนานุกรมจ้วงใต้ไทย. คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย; ๒๕๓๕.
๘. เป็ลติเยร์, อนาโตล ร. นิตานส์ลห่า. ปรวิตรจากอักษรจีน; ๒๕๔๕.
๕. มหาชาติคำหลวง ๒๔๖๐. (นายแห เจ้าของโรงพิมพ์ไทย พิมพ์ให้หอสมุดสำหรับพระนคร).
๑๐. เมธ รัตนประสิทธิ์. พจนานุกรมไทยชวน-ไทย-อังกฤษ; ๒๕๐๘.
๑๑. ลิลิตยวนพ่าย ฉบับสำนักพิมพ์ศิลปาบรรณาคาร. พระนคร: โรงพิมพ์รุ่งวัฒนา; ๒๕๑๓.
๑๒. วิจินต์ (ฉันทะวิบูลย์) ภาณุพงศ์. "ความแตกต่างระหว่างภาษากรุงเทพฯ และภาษาสงขลา". วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบัณฑิต วิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย; ๒๕๔๘-๒๕๕๕.
๑๓. อิทธิ โยเนโอ และคณะ. วรรณคดีคำในจารึกสุโขทัย. สำนักพิมพ์อมรินทร์; ๒๕๓๒.
๑๔. Diêu Chính Nhũn le Jean Donaldson. พจนานุกรมไทยชวน ญวน อังกฤษ (พับสารคำปาก ไต แกว อังกฤษ); ก.ศ. ๑๕๖๘.

Abstract Tai Dialects and Inscriptions

Prasert Na Nagara

Fellow, the Academy of Moral and Political Sciences, the Royal Institute, Thailand

Tai dialects help in reading Thai inscriptions and classical literature. They may help to point out the origin of the Tai and the successive migrations of Tai tribes. Thus, every Tai dialect should be preserved.

The meaning of a word in an inscription which is lost in the standard Thai dialect may still be in use in other dialects inside and outside of Thailand. But the matching of words in different dialects requires the knowledge of sound changes in consonants, vowels, and tones.

Index cards for all dubious words should be written together with the sentences in which they appear. Different examples may serve to clarify the meaning of each dubious word.

Pairs of interchangeable consonants are mentioned: for example, b and w, f and l. Words from the White Tai, Khun, Southern Chuang, and Southern Thai dialects are cited as examples.

Key word : Tai dialects